

obligari omnes credentes ad æqualem cognitionem rerum fidei; ut autem hanc assertionem magis in particulari breviter explicemus, distinguamus omnes credentes in duas classes, laicorum scilicet et clericorum. De laicis generaliter et sine distinctione dicimus, non obligari ad fidem magis explicitam quam in superioribus sectionibus explicata est, quia nec invenitur præceptum eis impositum, unde hæc obligatio oriatur, neque etiam ratione officii vel muneris ad hoc tenentur, quia cura rerum supernaturalium ad eos non pertinet; inter ea vero quæ supernaturalia sunt, maxime computatur doctrina fidei, ejusque declaratio aut defensio; et ideo in his quæ pertinent ad perfectam intelligentiam mysteriorum fidei, potius tenentur laici implicite credere quod Ecclesia credit, et ita suo muneri satisfaciunt. Et quamvis hæc fides implicita aliquam ignorantiam includat, non tamen noxiam, quia non est de rebus necessariis ad justitiam, neque propterea illa fides inutilis est, ut objiciebat Calvinus, quia et præservat a periculis errorum, et subjicit mentem proximæ fidei regulæ nobis traditæ, quæ est in Ecclesia.

5. *Ad quam fidei notitiam habendam teneantur ecclesiastici.* — De altera vero parte fidelium, generaliter dicendum est ecclesiasticum ordinem obligari ad majorem magisque explicitam cognitionem rerum fidei. Ita docent Scholastici in tertio, distinctione vigesima quinta, et divus Thomas 2. 2. quæstione 2, artic. 6, et latius in additionibus ad tertiam partem, quæstione trigesima sexta, artic. 2; et probari potest ex illo Malachiæ 2: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem Dei requirunt de ore ejus; et Ezechiel. 44: Ipsi docebunt, etc.* Et ideo in sacerdotibus peculiariter reprehenditur et aggravatur ignorantia, Jerem. 2: *Sacerdotes non dixerunt ubi est Dominus, et tenentes legem nescierunt me.* Unde Symmachus Papa, in epistola ad Laurentium, Mediolanensem Episcopum, sic inquit: *Vilissimus reputandus est si non præcedat scientia et sanctitate, qui honore præstantior est.* Et habetur capite *Vilissimus*, prima, quæst. 1. Idem docet Gregorius in citato loco, et libro primo Pastoralis, cap. 1. Ratio vero clara est, quia ad ecclesiasticos pertinet docere laicos, et illuminare illos de rebus fidei; ergo ad majorem cognitionem earum tenentur. Deinde quod Petrus ait, 1 Canon., c. 3: *Parati rationem reddere ejus, quæ in nobis est fidei*, maxime pertinet ad ecclesiasticum statum; ad id

autem necessaria est major doctrina, ut per se est manifestum: ergo, etc.

6. *An obligatio sciendi mysteria fidei sit æqualis in omnibus ecclesiasticis.* — *Quæ obligatio sit in sacerdotibus simplicibus.* — *Quæ in parochis.* — Statim vero occurrit inquirendum, an hæc obligatio sit æqualis in omnibus ecclesiasticis, vel quomodo sit accommodanda vel distribuenda. Ad hoc breviter cum divo Thoma supra respondetur, non esse æqualem hanc obligationem in omnibus, quia non omnes habent æquale munus. Distingui ergo potest status in tres gradus. Primus est simplicium clericorum usque ad sacerdotes, qui dicuntur simplices, quia curam animarum non habent, secundus parochorum; tertius episcoporum. De simplicibus sacerdotibus regula est, non teneri ad fidem magis explicitam, quam sit aliorum fidelium, his tamen exceptis quæ ad suum munus obeundum, utique ad conficiendum sacramentum, et similia, pertinent. Ita D. Thomas supra. Et ratio est, quia neque ex vi fidei invenitur speciale præceptum illis impositum; ex vi autem muneris satis est, ut eam cognitionem habeant, quæ ad suum munus recte exequendum est necessaria: hæc enim obligatio quasi naturalis est, et major non est imposita. Secundo, de parochis dicendum est majorem quidem cognitionem in eis postulari, tamen ex eadem radice et proportionem; nam, ut D. Thomas supra dicit, habent potestatem, non tantum in corpus Christi verum, sed etiam in corpus Christi mysticum. Et ratione hujus posterioris potestatis habent etiam majorem obligationem, quia tenentur quoad doctrinam pascere gregem suum, et quoad mores tenentur etiam sacramentum confessionis ministrare, et ex utroque capite tenentur ad majorem doctrinam et cognitionem: nam, ut dicitur Matth. 15: *Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadent.* De qua re videri possunt Capitula de ipsis sacerdotibus, distinctione 38; et cap. *Omnes utriusque sexus*, de Pœnitentiis et remissionibus.

7. *In episcopis major scientia mysteriorum fidei et morum requiritur.* — Tandem episcopi obligantur sine dubio ad majorem cognitionem rerum fidei et morum, ita ut per se possint et difficultates communes intelligere, et fidem defendere, si opus sit. Unde de episcopo dicitur a Paulo ad Titum primo: *Oportet episcopum esse justum, amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut possit exhortari, et eos qui contradicunt arguere.* Et

ita etiam docent communiter sacri canones, ut apud Gratianum videri potest, distinctione vigesima tertia, trigesima sexta, et trigesima octava; et septimam Synodum, sessione ultima, capit. secundo; et Concilium Toletanum undecimum, in principio; et Concilium Lateranense sub Alexandro III; habetur in capite *Cum in cunctis*, De electione, et in Concilio Lateranensi, sub Leone X, sessione nona; ac denique in Tridentino, sessione septima, capite primo, et sessione vigesima secunda, capit. secundo de Reformatione. Ratio vero est, quia episcopi succedunt Apostolis, quibus maxime dictum est: *Docete omnes gentes*; item quia hac ratione ad episcopos pertinet defendere fidem, et habere etiam suffragium in Conciliis, in quibus de rebus fidei definiendis tractatur. Denique quia necessarium fuit in Ecclesia esse aliquos, ad quos ex officio pertineat exacta quædam cognitio rerum fidei, ut possit sine errore conservari; ergo maxime hoc pertinet ad gradum episcoporum. Dices satis esse ut episcopi, per se, vel per alios, possint hoc munus supplere; ergo in rigore non obligantur ad tantam cognitionem rerum fidei. Respondetur hoc adjutorium esse per accidens; ipsi autem per se obligantur, et quamvis interdum possint excusari propter occurrentes causas, vel rationes, ab illa perfectione doctrinæ quæ per se loquendo necessaria est, non tamen ab illa cognitione quæ sufficiens sit, juxta locorum et temporum opportunitates, ad suum munus digne implendum; de qua re, Deo dante, in opere de Ordine dicendum erit. Nam ex discursu facto constat verum esse, quod supra dixi, hanc obligationem non esse propriam fidei, sed justitiæ, seu officii.

DISPUTATIO XIV.

DE PRÆCEPTO ACTUS EXTERIORIS FIDEI.

Diximus in superioribus actum fidei esse duplicem, internum videlicet et externum. Prior consistit in actu credendi, posterior vero in actu confitendi fidem, et de utroque potest interdum esse obligatio; et ideo, postquam dictum est de interna obligatione, de externa dicendum superest, in qua tria distingui possunt, scilicet, confiteri fidem, negare fidem, et, quod inter illa medium est, occultare fidem, et de his tribus suo ordine dicemus. Quamvis vero affirmatio sit prior

negatione, quia tamen præceptum prohibens negationem fidei facilius est, et ab illius cognitione aliquo modo pendet intelligentia præcepti affirmativi, ideo ab illo negativo initium sumemus.

SECTIO I.

Utrum negare fidem semper sit prohibitum et intrinsece malum.

1. *Error Etesaitarum, et Priscillianistarum.* — Quidam antiqui hæretici, dicti Etesaitæ, dixerunt esse licitum negare Christum in tormentis, dummodo corde retineatur. Ita refert Eusebius, l. 6 Histor., c. 28, alias 31; possunt etiam pro ista hæresi citari Priscillianistæ, qui, teste Augustino, lib. de Hæresib., in 70, dixerunt posse aliquem occultare suum errorem etiam pejerando; inde enim consequi videtur idem fuisse dicturos de vera fide; in quo errore alii etiam fuerunt, ut retuli, et impugnavi, lib. 3 de Juramento, cap. 2. Fundamentum hujus erroris esse potuit, quia fides in corde consummatur, et per internum actum satisfit Deo: exterior autem solum esse potest propter homines; ad illos autem non obligatur homo cum tanto periculo, ut teneatur tormenta sustinere, et perdere vitam, ne illos decipiat negando fidem; unde fortasse isti hæretici consequenter dicerent mendacium non esse malum, quando ad vitandum grave damnum est necessarium, vel etiam possent excusare ibi mendacium per amphibologiam, dicendo hominem sic interrogatum non teneri secreta cordis sui manifestare; et ideo in tali negatione subintelligi hanc particulam, *ita ut teneatur manifestare*, sicut reus qui fecit delictum, et a judice non juridice interrogatur, sine mendacio negat se fecisse, subintelligendo: *Ita ut tibi dicere teneatur.*

2. *Assertio de fide: Nunquam licet fidem negare ob quævis tormenta.* — Nihilominus fides catholica docet semper esse prohibitum negare fidem, etiam propter tormenta, vel quæcumque nocumenta. Probatur primo ex verbis Christi Domini, Matthæi 10: *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo*; et in eodem sensu dixit Lucæ nono: *Qui voluerit animam suam salvam facere perdet eam*; et addit: *Qui erubuerit me coram hominibus, erubescam et ego eum*, etc. Unde Paulus, secundæ ad Timoth. secundo: *Si negaverimus eum, et ipse nega-*

bit nos; et ideo dixit ad Romanos vigesimo: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, ubi nomine oris omne signum externum intelligendum est, ut infra dicemus. Unde optime confirmatur hæc veritas ex facto Machabæorum, qui mortem sustinuerunt ne suam fidem negarent; quod si id fuit necessarium in lege veteri, profecto multo magis in nova. Unde etiam intelligimus hoc non esse malum, quia specialiter prohibitum in lege nova, sed potius per se, ac semper fuisse prohibitum, supposita fidei veritate.

3. *Probatur assertio ex communi usu Ecclesiæ.* — Secundo hanc veritatem confirmat communis consensus, et antiqua traditio Ecclesiæ, quæ hoc delictum semper reputavit magnum, et ita illud punivit, ut constat ex canone sexagesimo primo Apostolorum, ubi specialiter loquitur de clericis fidem negantibus. Sed de omnibus fidelibus loquitur Concilium Nicænum, canon. 10, 11 et 12; et Concilium Anciranum fere totum est de hac re; et Concilium Eliberitanum, canone 1 et 2; deque ipso Summo Pontifice habemus optimum exemplum in Marcellino, qui, cum ex humana fragilitate fidem in tormentis negasset, Concilium coegit, in quo et delictum suum cognovit, pœnæque se subiecit, ut habetur in primo tomo Conciliorum, et refert Nicolaus Papa, in cap. *Nunc autem*, distinct. 21.

4. *Ex auctoritate Patrum.* — Tertio, docent hanc veritatem sancti Patres; Augustinus, de Fide et symbolo, capite primo: *Fides officium a nobis exigit et cordis et linguæ*; et libro Contra mendacium, cap. 6, dicit esse perniciosissimum negare fidem; et tractatu 66 in Joannem, inquit: *Quanta vita est confiteri Christum, tanta mors est negare Christum*; et in tractatu centesimo decimo tertio, optime declarat non solum negare Christum, illum qui negat ipsum esse Deum aut Messiam, vel quid simile, sed etiam eum qui negat se esse Christianum; nam Petrus solum negavit se esse discipulum Christi, et nihilominus illi prædixit Christus: *Ter me negabis*, quia qui negat se discipulum, negat magistrum, quia correlativa sunt, et ita ex hoc facto Petri obiter etiam confirmatur catholica veritas. Eandem veritatem contra dictum errorem docuit Origenes, citatus ab Eusebio cum illo consentiente in citato loco; sic etiam Nazianzenus, oratione quadragesima tertia in nonam Dominicam, dixit in fide non esse utroque poplite claudicandum. Optime vero et frequenter hanc

veritatem inculcat Cyprianus, epistola 10 ad Clerum, et 11 ad Martyres, et 12 ad Plebem, ubi peccatum negandi fidem summum ac gravissimum appellat; et in epistola 72 ad Stephanum inquit: *Quid majus possit esse delictum, aut quæ macula deterior, quam adversus Christum stare?* et in epistola trigesima, quæ est cleri Romani ad eundem Cyprianum, dicitur hoc esse ingens et immensum delictum.

5. *Probatur ultimo ratione.* — Probatur ultimo ratione, quia negatio fidei exterior vel fit ex animo interiori relinquendi internam fidem et confitendi illam esse falsam, et sic est propriissima infidelitas, de cujus malitia infra dicendum est, quia potissime in actu interiori consistit: vel fit animo ficto, et sic etiam est per se mala, et ideo semper et pro semper est prohibita: nunquam ergo licet; et imprimis si id fiat propria sponte, sive cum interrogatione, sive absque illa, nullam habet vel apparentem excusationem, ut a fortiori ex dicendis patebit; si vero fiat per externam coactionem, quantumvis acerba sit, non sufficit ad excusandum. Ratio est, quia talis coactio ex parte subjecti seu operantis non aufert libertatem sufficientem ad peccandum, vel servandum præceptum, ut constat ex 1. 2, quæst. 6, art. 5; ergo ex hac parte non excusat. Deinde ab objecto non aufert deformitatem, quia est illi ita intrinseca, ut sit ab illo inseparabilis: ergo semper talis negatio mala est et prohibita, etiamsi propter vitanda quæcumque mala pœnæ fiat.

6. *Quæ malitia sit in hoc peccato.* — Quod si interrogetur quæ sit hæc malitia, respondetur imprimis esse malitia mendacii, quæ ita est inseparabilis, ut propter nullam causam mentiri liceat, ut late ostendit Augustinus, libro contra Mendacium, capite vigesimo. Neque potest excusari a mendacio talis responsio propter amphibologiam per verba subintellecta, quod non teneor respondere, quia revera teneor; nam, ut infra ostendam, in tali casu etiam occultare veritatem malum est; ergo signum est intervenire obligationem manifestandi veritatem. Deinde talis obligatio non recte comparatur cum obligatione rei ad respondendum judici interroganti; nam in iudicio obligatio respicit jus ipsius superioris, vel iudicis interrogantis, et ideo si ille non habet potestatem interrogandi, nec reus habet obligationem respondendi. At vero in præsentibus hæc obligatio non fundatur in potestate tyranni interrogantis, sed in jure ipsius Dei, de

cujus fide et veritate interrogatur Christianus, ideoque, quamvis non juridice, sed tyrannice interrogetur, sive a proprio rege, sive a quocumque alio, tenetur sincere et proprie veritatem fateri, et ideo semper est mendacium in illo articulo fidem negare: unde etiam fit ut sit mendacium valde perniciosum, tum quia est contra ipsum divinum honorem, tum etiam quia est contumeliosum christianæ religioni et Ecclesiæ Christi, et ideo tale mendacium gravissimum peccatum est.

7. *Quale peccatum sit negare fidem in actu externo.* — Sed quæret ulterius aliquis contra quam virtutem sit hoc peccatum; videtur enim esse contra religionem, quatenus est contra honorem Dei, vel contra charitatem, vel contra justitiam legalem Ecclesiæ debitam, quatenus est ipsi Ecclesiæ injuriosum, vel contra fortitudinem, quatenus propter humanum timorem honestas relinquitur; non autem videtur esse contra fidem, cum ipsa semper retineatur corde, ut supponimus; in contrarium vero est, quia hoc præceptum, de quo tractamus, est proprium virtutis fidei; ergo violatio ejus erit contraria fidei, et non aliis virtutibus. Respondeo ad virtutem fidei duo officia pertinere, scilicet credere, et confiteri fidem, et in utroque inveniri propriam honestatem pertinentem ad virtutem fidei, ex ea parte, qua spectat ad piam voluntatis affectionem; quod de actu credendi manifestum est, et ad præsens non spectat. De actu vero confitendi fidem probatur, quia excellentia divinæ veritatis non solum a nobis postulat ut ita sentiamus, sicut ille dixit, sed etiam ut ita loquamur, juxta illud Psalmi, centesimi trigesimali quinti: *Credidi, propter quod locutus sum*, et primæ ad Corinthios quarto: *Credimus, propter quod et loquimur*. Et ita confessio fidei, quasi secundario et consequenter nititur in eadem divina veritate, quia est significativa veritatis a Deo revelatæ; et ideo talis actus propriam et specialem habet honestatem distinctam ab honestate religionis, charitatis aut fortitudinis, quamvis talis actus possit etiam fieri ex motivis illarum virtutum. Sic ergo præceptum hoc, quatenus est de confessione fidei, est proprium hujus virtutis, et consequenter negatio, illi contraria, est etiam per se et proprie contra virtutem fidei, quoad actum secundarium ejus, ut sic dicam, et ideo non est necesse ut per talem actum perdat interna fides; neque etiam repugnat quod tale peccatum possit esse contra alias virtutes; nam sæpe idem

actus habet plures malitias juxta diversas circumstantias: una autem solet esse primaria, quæ repugnat objecto magis proprie virtutis, et talis est in præsentibus actu malitia confessioni contraria.

8. *Negatio fidei explicita est, vel implicita.* — *Explicita negatio per verba fit, vel etiam per facta.* — Tertio, interrogari potest quibus modis hæc negatio contingat, ita ut sit fidei contraria. Respondeo varios esse modos, qui varie etiam subdistingui possunt. Primo enim quædam esse potest negatio explicita, de qua nunc tractamus; alia est implicita et quasi indirecta, quæ magis pertinet ad illicitam occultationem fidei, de qua infra dicuri sumus. Secundo, hæc negatio fieri potest vel per verba, et tunc est maxime clara, et directa, quam nunc exponimus; potest etiam fieri et rebus et factis, quatenus etiam signis, in rebus vel factis consistentibus, solemus mentem nostram explicare; sed quia res et facta non sunt signa tam expressa, nec ita ex instituto ad solum significandum imposita, sicut verba, ideo illa negatio obscurior est, et peculiarem habet difficultatem, et ideo de illa proprias sectiones instituemus.

9. *Negatio fidei per verba interdum fit negativis modis.* — *Negat fidem qui negat se esse Christianum.* — Tertio, potest dividi modus negandi fidem verbis in mere negativum et affirmativum. Prior committitur multis et variis modis: primo, negando Christum vel esse Messiam, vel esse Deum, vel aliud simile mysterium sive ad Deum, sive ad Christum pertinens, et sive in particulari, sive in generali negando veritatem fidei Christianæ; nam hæc omnia sunt manifeste contraria confessioni fidei. Secundo etiam committitur hoc crimen, negando certitudinem fidei aliquo ex dictis modis, vel ostendendo dubitationem circa illam. Ratio est supra facta, quia, ablata certitudine, aufertur vera ratio fidei Christianæ, unde ejus confessio a nobis exigit ut omnem firmitatem in illius assensu ostendamus. Denique eodem modo negatur fides, quando homo negat se esse Christianum, ut supra cum Augustino, tract. 113 in Joan. dicere cœpi: *Debemus, inquit, advertere non solum ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab eo etiam qui, cum sit, negat se esse Christianum.* Et idem tradit Hieronymus super cap. 1 ad Titum, circa finem, et refertur in cap. *Existimat*, 11, quæst. 3. Idem habet Abulensis, Matth. 10, quæst. 130. Estque ratio clara, quia qui negat se esse

Christianum, negat se credere in Christum; nam hoc est quod nomine Christiani significatur; ergo negat fidem Christi; et hac ratione Ecclesia merito ut martyres celebrat, qui, ne negarent se esse Christianos, vitam perdidit; et e contrario illos iudicat apostatas quoad externam actionem, qui tyranno interroganti an sint Christiani, negando respondent, præterquam quod qui hoc negat, virtute confitetur se aliam religionem profiteri; quia alicujus religionis esse supponitur.

10. *Nota.* — Hoc autem ultimum limitant et merito Theologi moderni, ut intelligatur quando fidelis intuitu religionis interrogatur de christianitate, ita ut qui interrogat, per Christianum intelligat talis rei et religionis professorem; nam contingit ut sub hoc nomine alia conditio personæ intelligatur, ut, verbi gratia, in bello inter infideles et Christianos, infideles Christianorum nomine hostes suos intelligunt, nihil de religione curando; et inter Indos, ipsi per Christianos intelligunt peregrinos homines ad se venientes; ac denique sæpe nomen Christiani accipitur ut nomen nationis, non religionis; et tunc negare se esse Christianum, non est contra confessionem fidei, quia responsio intelligenda est ad mentem interrogantis, et ideo perinde est ac si negaret se esse hostem, vel esse Lusitanum. Ita docent moderni expositores, ad quæst. 2 D. Thomæ, art. 3; Azor., tomo 1 Institutionum moralium, l. 8, cap. 27, quæst. 1 et 2; Sanchez, libro 2 Decalog., cap. 4, num. 8, et alii. Addunt vero isti auctores in illa responsione committi saltem peccatum veniale officiosi mandacii. Dico tamen, si respondens sciat prudenter et recta intentione respondere, etiam posse mendacium excusare, quia cum in eo casu non intercedat divinus honor, et interrogans non habeat jus interrogandi, habet locum intelligentia supradicta, quod non tenetur se manifestare; et ita sentit Navar., lib. 5 Consiliorum, consilio 10, alias 15, numero 2, sub titulo de Hæreticis.

11. *Interdum vero fit modis affirmativis.* — *Negans se esse clericum vel religiosum, quamvis sit, non peccat contra fidem.* — Alter modus, ad hanc partitionem pertinens, est affirmativus, videlicet quando affirmando unum, consequenter seu virtute negatur aliud, et hoc modo negat fidem qui, interrogatus an sit Turca vel Lutheranus, id audet affirmare; nam cum istæ religiones aut sectæ sint contrariæ, qui unam affirmat, negat aliam, imo

in illo actu plus malitiæ esse videtur quam in mera negatione. Est enim duplex malitia: altera negationis veræ fidei, altera superstitionis, profitendo falsam fidem. Est autem hic adhibenda cum proportionem limitatio supradicta, quod interrogatio fiat intuitu religionis, illius professorem sub illo nomine intelligendo; nam si accipiat, ut nomen nationis, vel muneris, sive officii, aut aliquid hujusmodi, cessat negatio fidei propter rationem supra factam, quæ hic facile cum proportionem applicari potest: quod autem diximus de nomine *Christiano*, intelligendum etiam est de nominibus æquivalentibus, etiamsi fortasse ab hæreticis inventa sint, et in contumeliam Christianorum imposita, ut sunt hoc tempore nomen *Papiste, Romaniste, Pontificii*, et similes; nam cum per has voces eadem res significetur, parum refert quod ab his vel illis, vel hac intentione, vel illa sint impositæ; nam semper eadem res negatur, ac proinde æque repugnat confessioni fidei. Ulterius vero observari oportet hoc esse intelligendum de nominibus, ut iia dicam, adæquatis religioni christianæ, quia tunc negatio est totius religionis; non est autem idem, si interrogatio fiat sub aliquo nomine inadæquato, ut est nomen clerici, sacerdotis, religiosi, et ideo si sacerdos inter hæreticos interrogetur an sit sacerdos, licet neget, non negat fidem, ut recte observavit Cajetanus, in Summa, verbo *Habitus*, quia potest esse Catholicus, etiamsi non sit sacerdos; et ideo, licet fortasse venialiter mentiat, nihilominus non erit fidei proditor; imo, si sapiat, venialem culpam poterit etiam excusare modo supra dicto, ut expresse notavit Navar. Et idem est de nomine clerici aut religiosi. Item de quacumque actione, sine qua potest subsistere fides, ut si interrogetur sacerdos an sacrificaverit, vel soleat missam facere, quamvis neget, non negat fidem, et potest excusare mendacium modo dicto; et per hæc poterit de similibus judicari.

12. Ultimo adverto D. Thomam 1. 2, quæst. 13, art. 1, in corpore, et ad tertium, inter alios modos negandi fidem verbis, posuisse blasphemiam, quia vel formaliter vel virtute continet aliquid falsum de Deo, ut ibi notavit Cajetanus. Existimo tamen hoc esse potius materialiter intelligendum, quam formaliter, quod etiam sentiunt alii moderni expositores ibi, quia blasphemiam formaliter est peccatum religioni contrarium; et ideo de illa in hac materia nihil amplius dicam, sed videri pos-

sunt quæ dixi in tom. 1 de Religione, tract. 3, l. 1, a cap. 3, usque ad fin.

SECTIO II.

Utrum detur præceptum confessionis fidei, et quando obliget.

1. *Datur præceptum de confessione fidei.* — De substantia hujus præcepti nulla est difficultas; certum est enim teneri fideles, ex divino præcepto, ad confitendam, vel (quod perinde est) ad ostendendam exterius fidem suam. Ita docet divus Thomas 2. 2., quæst. 3, art. 2, et ibi expositores omnes, et reliqui Theologi in 3, dist. 25; Sylvest., Angel., et alii Summistæ, verbo *Fides*; Valentia, in 3 tom., disp. 1, quæst. 3, puncto 2; Azor, tom. 1 suarum Institutionum moralium, l. 8, c. 7; et Toletus, in Summa, l. 4, c. 2. Et probatur sufficienter verbis Pauli ad Roman. 10: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, utique conservandam; nam interna fides est necessaria etiam ut medium ad obtinendam justitiam; confessio autem fidei est necessaria ad eandem justitiam conservandam, vel (quod perinde est) ad salutem æternam consequendam, quæ est necessitas præcepti. Ratio autem quæ a D. Thoma insinuat, est, quia illud cadit sub præceptum, quod est necessarium ad finem charitatis Dei et proximi, juxta illud Pauli ad Titum, 1 cap.: *Finis præcepti est charitas de corde puro, et fide non ficta*; sed confessio fidei interdum est necessaria ad charitatem Dei et proximi, ut ex dicendis patebit; ergo de illa datum est præceptum.

2. *Quæstionis difficultas exponitur.* — Difficultas vero præcipua, quam etiam attigi l. 6 Defensionis fidei, cap. 9, est in designando tempore pro quo obligat hoc præceptum. Ad quam explicandam adverto imprimis hanc fidei confessionem fieri posse tum verbis, tum etiam rebus et actionibus externis, sicut de negatione fidei diximus; est enim eadem ratio, videlicet, quia non solum verbis, sed etiam rebus et actionibus mens manifestatur; confitemur ergo fidem, quando symbolum fidei ore proferimus, et quando Christum exterius adoramus, vel missam audimus; item portando rosarium, vel aliquid simile fidem nostram ostendimus. Unde fit duplicem distingui posse confessionem fidei, materialem scilicet unam, alteram vero formalem; materialis est, quæ fit intuitu alterius virtutis, re ipsa tamen et

ex se continet externam significationem fidei internæ, ut verbi gratia, sacrificare Deo, per se actus est religionis; quatenus vero a fidei fit ritu a Christo instituto, est quædam confessio Christi, et ita est confessio quædam fidei, materialis tamen: formalis ergo confessio est, quando per se et ex directa intentione verbum, vel signum externum fit ad ostendendam fidem internam.

3. *Pro quo tempore urgeat præceptum confessionis materialis.* — Si ergo loquamur de confessione materiali, facile est tempora illius assignare: nam, quoties actus religionis ex obligatione exercendus est, toties occurrit necessitas confitendi fidem. Item quando occurrit necessitas docendi vel instruendi proximum de mysteriis fidei, vel confortandi illum aut exhortandi ne a fide deficiat, tunc consequenter est necessitas confitendi fidem, quia non possum alium docere, nisi ego fidem meam proferam, ut ex Augustino statim citando sumitur. Hæc tamen non videntur sufficere ad explicandam propriam obligationem præcepti de quo tractamus, quia proprius actus ejus est formalis confessio; nam materialis ad alia præcepta pertinet, ut in priori exemplo illa necessitas spectat ad virtutem religionis; in posteriori vero pertinet, vel ad virtutem charitatis proximi, seu misericordiæ, ex qua teneor subvenire proximo in spirituali necessitate, vel ad justitiam, si ratione proprii officii teneor proximum docere, seu in fide instruere; superest ergo difficultas, quando, seu pro quo tempore obliget hoc præceptum ad formalem fidei confessionem.

4. *Pro quo tempore obliget præceptum confessionis formalis fidei.* — *Subtractio divini honoris triplex, et quæ sit contra fidei confessionem.* — In quo puncto D. Thomas, supra, et alii Doctores allegati duo tantum tempora hujus necessitatis assignant. Primum est, quando honor Deo debitus ab homine exigit confessionem fidei, quia desistendo ab illa, subtrahit Deo debitum honorem; hic articulus necessitatis optime indicatur illis verbis Christi, Luc. 9: *Qui erubuerit me et meos sermones, etc.*, nam erubescere aliquid minus esse videtur, quam negare: est ergo non confiteri, quando Christi honor periclitatur; et hoc etiam significavit aliis verbis: *Qui non confitetur me coram hominibus, id est, consulens honori meo; et id exigit, non ut aliquid consilii, sed præcepti, ut ex aliis adjunctis verbis constat. Unde merito dixit Augustinus, in Psalm. 115: Non perfecte credunt, qui quod credunt nolunt loqui; et*

Chrysostomus, seu auctor imperfecti in Matth., homil. 25, inquit: *Non solum ille proditor est veritatis, qui transgrediens veritatem palam mendacium loquitur, sed etiam qui non libere veritatem pronunciat, quando oportet*; tempus autem hujus necessitatis communiter assignatur, quando fidelis publice et a tyranno de fide sua interrogatur, quia tunc est necesse confiteri, et debitum honorem Deo non subtrahere; de quo temporis articulo iterum in sectione sequenti dicendum occurret; nunc solum adverto subtractionem divini honoris quamdam esse meram negativam, quia, scilicet, non defero Deo honorem, cum possem; et hæc non satis est ad inducendam prædictam necessitatem præcepti, quia non quoties possum, teneor exercere honorem circa Deum, ut per se constat. Alia est subtractio honoris contraria divini honori, quæ contingit quando, ex eo quod nolo confiteri fidem apud infideles, diminuitur notabiliter existimatio de Deo, vel de fide et religione ejus; nam tunc illud imputatur homini non confitenti fidem, tanquam subtrahenti contrarie honorem Deo. Potest etiam intelligi quædam subtractio privativa, ut, verbi gratia, quando confitendo fidem, magnus honor et gloria Deo accresceret, qua privatur propter defectum confessionis meæ fidei; et hoc multi putant sufficere, ut confessio sit in præcepto pro illo articulo, etiamsi ex carentia confessionis antiquus honor, quem jam Deus habebat apud illos homines, non diminuat; sed de hoc non potest alia regula certa tradi, nisi obligatio charitatis Dei; illa enim sola potest tunc obligare, et raro, ut existimo, obligabit, nisi vel ob necessitatem proximorum, vel quia fama (ut sic dicam) seu existimatio de Deo simul diminuitur.

5. *Alius articulus necessitatis, pro quo viget confessionis fidei præceptum.* — Alius articulus necessitatis a D. Thoma positus, est utilitas proximi, quæ tanta esse debet, ut moralis necessitas censeatur, qualis est si mea confessio necessaria reputetur, ne alii fideles inconstantes sint, et a fide deficiant, vel fortasse quia exemplo meæ confessionis alii infideles excitabuntur, et convertentur ad fidem, vel denique quia alii fideles indigent mea confessione, ut instruantur et doceantur in fide, quos fere casus posuit Augustinus, serm. 181 de Tempore, et illos postea ad hoc reducit, ut mea confessio necessaria sit propter Ecclesiæ unitatem; et ideo dixit in libro de Fide et Symbolo, in principio: *Salvi esse non possumus, nisi et nos ad salutem proximorum etiam ore*

profiteamur fidem; quando vero in particulari tanta sit utilitas, vel necessitas proximi, ut præcisam obligationem inducat, arbitrio prudentis judicandum est, nam regula omnino certa assignari non potest; communiter tamen censetur hæc necessitas urgere, quando fideles publice a tyranno interrogantur; quam regulam tractabo commodius sectione sequenti.

6. Adhuc vero superest difficultas, quia obligatio confitendi fidem in dictis casibus non pertinet ad fidem, sed ad charitatem Dei vel proximi, ut ex declaratione illorum casuum manifeste constat; hic autem inquirimus tempus pro quo ipsummet præceptum fidei obligat. Et explicatur amplius: nam illæ occasiones confitendi fidem, tantum evenire solent per accidens ex persecutione tyranni, vel ex infirmitate aut ignorantia proximorum, ut communiter Doctores explicant; at confessio fidei per se necessaria est ad perfectionem, et honestatem quasi substantialem vitæ Christianæ, ut satis significavit Paulus in dicto loco ad Roman. 10; ergo habere debet suum tempus pro quo per se et ab intrinseco obliget sine alio accidentario eventu.

7. *Assignatur tempus quando præceptum confessionis fidei obligat per se.* — Nota. — Propter hoc addendum censeo, primum tempus, in quo per se obligat hoc præceptum, esse tempus recipiendi baptismum; nam inter alia, propter quæ illud sacramentum fuit institutum, unum et ex præcipuis est, ut sit professio exterior fidei, quæ idem valet, vel quid majus est quam confessio fidei. Qui autem ante ætatem adultam baptismum receperunt, quia jam non possunt per illum tanquam per proprium actum ostendere fidem suam (non enim possunt illum iterum recipere), tenebuntur profecto, per se loquendo, aliis actibus exterioribus fidem suam et professionem ejus, quam in baptismo receperunt potius quam fecerunt, aliquibus signis exterioribus ostendere, quam primum moraliter possint; imo existimo hoc fieri debere aliquibus temporibus in discursu vitæ, ita ut unusquisque aliis fidelibus, inter quos vivit, catholicum et fidelē se ostendat. Quia vero, exercendo alios actus exteriores religionis Catholicæ, hæc demonstratio et exterior significatio sufficienter fit, ideo ordinarie, et per se loquendo, non occurrit occasio in qua specialiter obliget illa formalis confessio fidei propter internam fidem ostendendam; sæpe enim contingit in præceptis affirmativis, ut occasio exercendi unum ex obligatione ces-

set, quia per observationem alterius præcepti cessat necessitas, in qua alterum obligare poterat; et ob hanc fortasse causam auctores non assignant tempus hujus necessitatis, nisi in illis occasionibus extraordinariis, et quasi accidentariis. In quibus etiam addo posse obligationem pertinere ad proprium fidei præceptum, vel ex parte Dei, si honor ejus, in quantum est fidei auctor et assertor, periclitetur; ut si propter defectum confessionis fidei, religio Christiana falsa existimari possit, vel auctorem ejus falsum dixisse; vel etiam ex parte ipsiusmet hominis, si propter non confitentiam fidem nimio timori locum daret, et se exponeret periculo vel deficiendi a fide, vel ostendendi inconstantiam in illa. In his enim et similibus casibus, ipsamet fides et pia affectio obligare potuerunt ad ejusdem confessionem. Et hæc sunt quæ, stando in jure divino, de tempore hujus obligationis dicere possumus. Ex jure vero ecclesiastico, introducta est obligatio peculiaris confitendi fidem certis temporibus, et juxta præscriptam formam in proprio quodam motu Pii IV, juxta ea quæ præcepta erant in Concilio Tridentino, sess. 24 et 25 de Reformat. De hac vero obligatione nihil in præsentem dicere necesse est; pertinet enim ad alios peculiare casus de iis qui beneficium recipiunt, vel ad episcopatum, prælacionem, magisterium, vel alium similem gradum promoventur; qui autem plura de illa videre desideraverit, legat Sanches, in novissimo opere morali super Decalogum, lib. 2, cap. 15, et Garciam, de Benef. part. 3, c. 3.

SECTIO III.

Utrum occultare fidem sit prohibitum, aut permissum, vel interdum necessarium.

1. Occultatio fidei medium quid est inter confessionem et negationem fidei; nam qui occultat veritatem, nec mentitur, nec verum dicit; potest autem hæc occultatio intelligi quasi mere negative, qualis esse potest in quocumque tempore, etiam quando non occurrit occasio confitendi fidem; et de hac nulla est quæstio, quia non solum permissa, sed etiam humano modo necessaria est, quia non potest homo semper esse in actuali suæ fidei professione: quotiescumque autem a professione cessat, potest dici occultare fidem suam illo modo; alio ergo modo occultatio

sumitur quasi positive, vel physice, vel moraliter loquendo, et potest etiam dici occultatio formalis, quia nimirum occurrente morali occasione confitendi fidem, homo non vult ea uti, vel fugit illam, et de hac in præsentem tractamus.

2. *Aliquando prohibitum est occultare fidem. — Aliquando vero non est malum. — Nonnunquam necessarium, et quando.* — De occultatione igitur fidei sic intellecta, tria videntur certa et clara. Primum est, aliquando esse prohibitum: hoc convincitur ex dictis in sectione præcedenti; nam occultare fidem et confiteri fidem, ad minimum sunt privative opposita, tanquam actio et omissio; ergo quoties confessio præcipitur, occultatio prohibetur; sed ostensum est confessionem sæpe præcipi; ergo tunc occultatio prohibetur. Secundum est, occultationem hanc non semper esse malam vel prohibitam, sed esse posse licitam, et honestam. Probatur, quia non prohibetur ex vi præcepti negativi, cum ipsa sit quædam negatio, seu privatio, vel omissio, sed prohibetur consequenter ex vi præcepti affirmativi; sed præceptum affirmativum non obligat pro semper, ut dictum est; ergo neque occultatio fidei est semper, et pro semper prohibita. Tertio, certum est aliquando non solum esse melius, sed etiam esse posse necessarium, seu obligatorium, occultare fidem suam, videlicet, quando id fieri potest sine scandalo, et sine injuria Dei aut fidei, et aliunde, ex manifestatione propriæ fidei, utilitas proximorum non speratur; tunc enim, regulariter loquendo, consilium erit non se prodere; quod si vita periclitetur, et persona sit ad aliorum commodum necessaria, illud erit necessarium. Ita sumitur ex Divo Thoma, dict. art. 2, ad 3; Sylvestro et Angelo, verbo *Fides*, qui dicunt interdum esse reprehensibile se prodere. Toletus autem, lib. 4, cap. 2, dicit esse temerarium. Et ratio est, quia non debet quis exponere vitam suam periculo sine magna causa utilitatis spiritualis, vel propriæ, vel proximorum, vel divini honoris. Item sæpe accidere potest, ut aliquis se exponat periculo negandi fidem, et ideo non facile se debet offerre ad confitentiam fidem, quando periculum imminet, nisi necessitas cogat; et ita consultit Cyprianus, epistola 38; et Nicolaus Papa, in capite *Sciscitaris*, septima, quæstione prima, et favet Concilium Eliberitanum, canone 6, ubi, qui ultro irritat infideles frangendo idola, vel aliquid simile faciendo, dicitur non esse ascribendus in numero martyrum, si occida-